

УДК 368:336

СТРАХОВИЙ КАПІТАЛ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Баранова В.Г.

Розглянуто теоретичні питання щодо сутності страхового капіталу, подано його структуру. На основі даних статистичної звітності визначаються тенденції у формуванні страхового капіталу в Україні.

Ключові слова: капітал, страхування, перестраховування, ринок

The theoretical question about the essence of insurance capital, given its structure. Based on the statistical reporting are defined trends in the insurance capital of Ukraine.

Keywords: capital, insurance, reinsurance, market

Залучення фінансових ресурсів у реальний сектор економіки є запорукою розвитку суспільства. Особливого загострення ця проблема набула у період фінансової кризи та у посткризовий період. Разом з тим, фінансовий ринок, незважаючи на недоліки його функціонування, він зостається найбільш ефективним каналом, який забезпечує рух фінансових ресурсів від власників до споживачів. Складовою фінансового ринку держави є страховий ринок, який концентрує значні грошові ресурси та має потенціал з їх інвестування.

Так наприклад, за даними [1] глибина страхового ринку у 2004 р. у Франції складала 9,52%, у США – 9,36%, у Німеччині – 6,97%; у 2010 р. цей показник вже становив у Франції - 10,5%, у США – 11,0%, у Німеччині – 7,2%. Така динаміка свідчить про зростання вагомості страхового сектора у функціонуванні національних економік, а питання акумуляції ресурсів страховим сектором стає важливою проблемою не тільки для науковців і практиків, але й державних органів влади. З точки зору страховиків, розширення страхової діяльності приводить до збільшення фінансових потоків і, відповідно, до виникнення проблем з управління їх формуванням і використанням. На рівні держави ускладнюється нагляд за діяльністю страхових і перестрахових організацій і, перш за все, за їх платоспроможністю та надійністю, враховуючи важливість страхового сектору для ефективного функціонування економіки.

Теоретичні дослідження у галузі страхування торкаються різноманітних питань і свідчать про багатогранність процесу страхової діяльності, але у кінцевому підсумку, практична націленість наукових доробок спрямована на підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами страховика. Зокрема, зробимо посилання на праці таких вчених як М.Александрова, В.Базилевич, О.Барановський, О.Гаманкова, Т.Гварліані, Н.Нікуліна, Л.Орланюк-Малицька, С.Осадець, Р.Юлдашев та ін. щодо управління фінансовими ресурсами (у деяких публікаціях – фінансовими потоками) страховика.

Разом з тим, проблеми управління страховим капіталом не

розглядаються. Поняття «страховий капітал» у науковій літературі майже не використовується. Найбільшого поширення набули поняття «власний капітал», «статутний капітал», «страхові резерви» і таке ін.

У страховому просторі фінансові ресурси функціонують у різних формах (власні, залучені, умовно-залучені), що вимагає використання спеціальних методів управління ними.

Одним з найбільш суттєвих фінансових ресурсів, яким володіють страхові компанії, є власний капітал. Його розмір та ефективне управління ним стає запорукою фінансової стійкості страховиків. Другим вагомим фінансовим ресурсом є страхові резерви, які формуються з отриманих страхових премій. Управління ними є завданням страховиків. Разом з тим, українськими страховиками питанням управління як власним капіталом, так і страховими резервами не приділяється достатньої уваги, що у свою чергу призводить до втрат інвестиційного доходу та інвестиційного потенціалу страховиків, викликає складнощі з виплатами страхових відшкодувань (як слідство, втрати довіри населення до інституту страхування), знижує інтенсивність руху фінансових потоків. Існують певні проблеми й у сфері державного нагляду за фінансовою стійкістю страховиків. Дослідження окремих елементів призводять до того, що з поля зору зникає загальна картина функціонування страхового капіталу.

Виходячи з вищенаведеного, метою статті є визначення основних проблем формування та функціонування страхового капіталу на українському страховому ринку.

Надання страхового захисту можливе за умови існування сформованого страхувальниками страхового фонду (він стає матеріальним втіленням страхового захисту). Кошти страхового фонду функціонують в економічному просторі. Частина коштів страхового фонду, яка акумулюється на страховому ринку, перетворюється у фінансовий капітал (поступаючи на фондовий і банківський ринок), частина коштів може акумулюватися у фондах та не перетворюватися в капітал, безпосередньо поступаючи до страхувальників (за умовами страхового договору і в силу закону).

Грошові ресурси, які обертаються на страховому ринку, створюють певний рух фінансових потоків, який має специфічне призначення і відображає особливі відносини. Призначенням сформованих фінансових потоків є забезпечення фінансових зобов'язань, які прийняті страховиком за угодами страхування. Специфічні відносини, які виникають при русі фінансових потоків, – це відносини з приводу забезпечення надання страхового захисту за рахунок створеного страхового фонду, а при недостатності останнього – за рахунок інших джерел. Ці фінансові потоки, перш за все, обслуговують сферу страхування. Разом з тим, за рахунок інвестування сформованих фінансових потоків у фінансові активи, у страховика з'являється можливість отримання додаткового доходу, який використовується на розширення страхової діяльності, на виплату винагороди власникам частки капіталу (засновникам), на покриття непередбачуваних збитків (ми маємо на увазі не тільки страхові відшкодування, але й збитки у результаті не страхової діяльності).

Таким чином, інвестовані фінансові потоки перетворюються у страховий капітал, призначенням якого стає забезпечення страхових зобов'язань (у разі недостатності сформованих страхових резервів) та обслуговування господарського процесу. Під страховим капіталом будемо розуміти сукупність фінансових відносин, що формуються, існують та відтворюються у страховій сфері з приводу забезпечення страхового захисту споживачів страхових послуг, забезпечення доходу власників, розширення страхової та інвестиційної

діяльності. Ці відносини існують між суб'єктами страхової сфери як суб'єктами підприємництва, між суб'єктами підприємництва і державою як регулятора. У практичному вимірюванні, страховий капітал – це сукупність фінансових ресурсів, яка обслуговує сферу страхування.

Слід зазначити, що коли кошти страхового фонду починають функціонувати як капітал, страхувальники вже не беруть участі в організації його руху. Фінансові відносини на цьому етапі виникають тільки в суб'єктів, які організують, регулюють цей рух і розпоряджуються капіталом за допомогою певних методів і важелів.

Страховий капітал не слід ототожнювати зі страховим фондом. Страховий фонд формують страхувальники, а страховий капітал – усі суб'єкти страхових відносин. І хоча призначення страхового капіталу та страхового фонду – у забезпеченні та наданні страхового захисту, страховий капітал виконує притаманні йому функції як капітал, тобто забезпечує дохід власникові та можливості розширеного відтворення, а у випадку страхової діяльності – розширення цієї діяльності та доходу власникові капіталу.

На рівні страхової компанії страховий капітал існує у формі фінансових ресурсів. Фінансові ресурси, які має у своєму розпорядженні страховик, можуть бути представлені з позиції форми власності, тобто права володіння та розпорядження (власні, залучені, умовно-залучені) [2]. Найбільш потужні фінансові потоки створюють власні та умовно-залучені кошти. Саме вони активно використовуються в діяльності страхової компанії і приносять певний дохід, тому їх розглядають як страховий капітал компанії.

Динаміку складових страхового капіталу на українському ринку можна відстежити за допомогою табл.1.

Незважаючи на певну стабілізацію економіки у посткризовий період, на страховому ринку не спостерігається відповідного зростання. При загальному зростанні сукупних активів (згідно ПСБО2) відбувається зменшення сплаченого статутного капіталу, що зумовлено припиненням діяльності страховиків (за даними національного комітету з нагляду за фінансовим ринком за 9 міс.2011 р. виключено з Державного реєстру 14 компаній).

Таблиця 1

Динаміка складових страхового капіталу в Україні, млн.грн.

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011 (9 міс.)	2011 (прогноз)
Загальні активи	41930,5	41970,1	45234,6	45248,5	47100,0
Статутний капітал	13206,4	14876,0	14429,2	13728,6	13986,0
Чисті страхові премії	15981,8	12658,0	13327,7	12641,5	17405,0
Передано у перестраховання	9064,6	8888,4	10745,2	4699,6	7199,0
Страхові резерви	10904,1	10141,3	11371,8	11233,6	12587,0

Складено за даними[3,4]

Не досягнуто й показника 2008 р. за чистими страховими преміями. Відбувається зменшення рівня перестраховання при зростанні обсягу страхових резервів.

Такі тенденції можуть свідчити про наступне:

- зростання кількості страховиків, яке спостерігалось останніми роками (у тому числі й у кризовий період) було зумовлено не якісними характеристиками функціонування страхового ринку, а нерозвинутими ринковими відносинами, які знаходили свій вираз у екстенсивному зростанні страхового ринку. Так, у США на 100 тис. населення припадає 3 страхових компанії, у Франції на 100 тис. населення - 1 страхова компанія, в Україні на 100 тис. населення – 1 страховик. При цьому сукупні страхові премії у Франції за даними 2002р. склали 131,7 млрд.євро. в Україні – 790 млн.євро. Щільність страхового ринку Франції складає 2,3 тис.євро на одну особу, у США – 4 тис.дол., в Україні – 47 євро на одну особу. У середньому на одну страхову компанію США припадає 950 млн.дол. активів, в Україні – 12,7 млн.дол. Тому ситуація зі скороченням кількості страховиків може розглядатися як позитивна та така, яка буде сприяти підвищенню рівня капіталізації, фінансової стійкості страховиків та підвищенню якості надаваних послуг. Разом з тим, спостерігається зменшення сукупного статутного фонду страховиків, що є тривожним симптомом неблагополуччя страховиків;

- зменшується частка страхових премій, які передаються у перестраховування, тим самим страхові компанії збільшують власне утримання цеденту. Але така ситуація з позиції фінансової стійкості є не зовсім обґрунтованою. Бажання збільшити власні фінансові ресурси при розбалансуванні страхового портфелю призведуть до низки банкрутств серед українських страховиків. Сьогодні ми не можемо вважати національний страховий ринок фінансово стійким та потужним, тому подібна тенденція потребує додаткового аналізу (можливо за даними фінансової звітності страховиків, які займають у рейтингу з «концентрація страхового ринку» перші 20 місць і мають 54% ринку). Окремо доцільно розглянути ринок перестраховування. Сьогодні більшість страховиків займається й перестраховою діяльністю. Тому перетік фінансових ресурсів в межах страхового ринку не зменшує сукупний страховий капітал. Інша річ, коли частка страхової премії передається у перестраховування нерезидентам. Тоді відбувається відтік капіталу закордон та зменшення інвестиційного потенціалу страхового ринку. Дані аналізу наведені у табл. 2 вказують, що існує певна загальна тенденція до зниження рівня перестраховування, але обсяги по операціям з перестраховування з нерезидентами не зазнали суттєвих коливань. Таким чином, близько 5% страхового капіталу постійно витікає зі страхового ринку України (доречи, рівень валових виплат страховиків-нерезидентів складає близько 24%);

- співвідношення сформованих страхових резервів та статутного капіталу страховиків свідчить про їх фінансові можливості, адже у разі незбалансованого страхового портфелю є висока вірогідність залучення власних коштів страховиків для виплат страхових відшкодувань. На жаль, виникнення такої ситуації має всі підстави, адже у більшості страховиків у страховому портфелі значну вагу займає авто страхування;

- порівняння частки ВВП на душу населення і частки страхових премій по відношенню до ВВП по Україні показує, що страховий ринок «застиг» у своєму розвитку, тобто при зростанні ВВП частка страхових премій протягом тривалого періоду зростала, але в 2010 та 2011 рр. знизилася (табл.3). Це свідчить про погіршення фінансової ситуації на страховому ринку, а загалом на зменшення функціонуючого страхового капіталу.

Таблиця 2

Частки страхових премій передані у перестраховання по страховому ринку України, млн.грн.

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011 (9 міс.)	2011 (прогноз)
Сплачено на перестраховання, у тому числі	9 064,6	8 888,4	10745,2	4699,6	7199,0
перестраховикам-резидентам	8 026,8	7 784,1	9 753,9	3788,9	6010,0
перестраховикам-нерезидентам	1 037,8	1 104,3	991,3	910,7	1189,0
Питома вага страхових премій, переданих у перестраховання нерезидентам у валових преміях, %	4,3	5,4	4,3	5,5	5,5

Складено за даними [3,4]

Таблиця 3

Фінансові показники (Україна)

Показник	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011 (прогноз)
ВВП млрд.грн.	720,70	949,86	914,72	1095,00	1314,00
Обсяг страхових надходжень, млрд.грн.	18,01	24,01	20,40	22,60	21,60
Частка загальних страхових надходжень по відношенню до ВВП, %	2,50	2,60	2,22	2,06	1,60

Складено за даними [3,5]

Зменшення страхового капіталу також обумовлено суттєвими недоліками в управлінні. Проведений аналіз показав, що більшість страховиків України не мають стратегічних планів розвитку, у тому числі з інвестиційної політики [6].

Узагальнюючи вищенаведене, можна зробити наступний висновок: страховий капітал українського страхового ринку має тенденцію до зниження.

Це призведе до послаблення ринкових позицій страховиків, знизить їх конкурентоспроможність (з урахуванням відсутності обмежень на входження іноземних страховиків), знизить фінансову надійність та платоспроможність. У кінцевому залишку на українському страховому ринку будуть переважати іноземні страховики, як це існує у деяких країнах Східної Європи. У випадках фінансових негараздів (наприклад, фінансових криз) ми можемо очікувати суттєвий відтік капіталу. Крім того, постає питання інвестування тимчасово вільних коштів іноземних страховиків у вітчизняну економіку.

Вважаємо, що певним виходом з такої ситуації може бути: встановлення нової межі розміру статутного фонду страховиків (до 10 млн.Є - для ризикового страхування та 15 млн.Є - для страхування життя); створення централізованого фонду страхових гарантій, призначенням якого є захист коштів страхувальників у разі банкрутства або фінансової неспроможності страховика. Такий фонд буде сприяти стабілізації страхового ринку та створить, з одного боку, упевненість у

споживачів страхових послуг в отриманні накопичених коштів, а з другого боку, буде стимулювати розвиток інвестиційної складової страхового бізнесу.

Література

1. http://www.swissre.com/resources/1ab8b280455c7583a3bcbb80a45d76a0-sigma6_.pdf
2. Баранова В. Г. Умовно-позичкові кошти страхових організацій: проблеми інвестування та оподаткування / В. Г. Баранова, О. С. Рабий // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць / Одеський держ. екон. ун-т. – О., 2005. – №21. – С. 25–10.
3. Офіційна інтернет-сторінка Національної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
4. Статистика страхового ринка України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://forinsurer.com>
5. Офіційна інтернет-сторінка національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
6. Баранова В. Г. Фінансовий механізм функціонування страхової системи: [монографія] / Вікторія Глібівна Баранова. – Одеса: Видавництво «ВМВ», 2009. – 380 с.

Abstract

Baranova V.G.

INSURANCE CAPITAL: PROBLEM OF FORMING AND USING

The theoretical question about the essence of insurance capital, given its structure. Based on the statistical reporting are defined trends in the insurance capital of Ukraine.